

DE TANDWALVISSEN VOOR ONZE KUST

Afb. 1. De gewone dolfijn—*Delphinus delphis* L.

De orde der walvisachtigen zoals wij die nu kennen heeft een ontwikkeling achter de rug van ongeveer 60 miljoen jaar. Het is begrijpelijk dat de dieren uit die tijd niet het uiterlijk hadden van hun moderne verwanten. Toch hadden zij al een meer aan een zeeleven aangepast lichaam dan de tegenwoordige robben. Over de afkomst van deze interessante diergroep tast men nog enigszins in het duister. Wel neemt men aan, dat onafhankelijk van elkaar, drie grote groepen uit deze prehistorische dieren zijn voortgekomen.

De eerste groep is die der Archaeoceti. Oerwalvissen met een slangvormig gebouwd lichaam. Enigszins te vergelijken met het denkbeeldige monster van Loch Ness. Deze groep is echter uitgestorven, zodat wij tegenwoordig slechts met de twee volgende recente groepen of onderorden te maken hebben. Namelijk de Mysticoceti of baardwalvissen waaronder men het grootste dier wat ooit op aarde heeft geleefd rekent, de blauwe vinvis — *Sibbaldus musculus* (Linné). De andere onderorde is die der Odontoceti of tandwalvissen. Zo genoemd omdat het merendeel der tandwalvissen over een vrij krachtig gebit beschikt. Dit in tegenstelling tot de baardwalvissen, waar ten weerszijden in de kolossale bek twee overlangse rijen van 300 tot 400 hoornplaten hangen, ook wel baarden genoemd. Deze baardwalvissen zullen wij in dit artikel echter achterwege laten.

De onderorde der tandwalvissen is een bijzonder soortenrijke groep van de walvissen, die totaal wel een zeventigtal soorten omvat, en alle tot vis- of inktviseters gerekend mogen worden. Er is echter een soort die hierop een uitzondering maakt en dat is de orca — *Orcinus orca* Linné, die zich aan grotere prooidieren vergrijpt. Hierop zullen we straks nog terugkomen.

Meestal worden tandwalvissen als intelligenter beschouwd dan de baardwalvissen.

Men zou kunnen stellen dat dit niet zo verwonderlijk is omdat een jager nu eenmaal zijn hersenen beter en sneller zal moeten gebruiken dan een planktoneter zoals de baardwalvis. Ook de lichaamsbouw verschilt iets van de grotere walvissen door de betere stroomlijn.

Deze stelt hen in staat bijzonder grote snelheden te ontwikkelen die bij de orca zelfs tot 40 km per uur kunnen oplopen. Over het algemeen zijn tandwalvissen kleiner dan de baardwalvissen. Hun lengtes variëren van 1 - 18 meter. De mannetjes zijn iets groter dan de wijfjes. De neusgaten zijn tot één opening vergroeid. De hersenen zijn buitengewoon hoog ontwikkeld en benadert als inhoud zelfs die van de mens. Ook het gebit is zoals gezegd goed ontwikkeld en kan een erg groot aantal tanden bevatten. Hierop maken echter de inktviseters een uitzondering. Deze dieren beschikken meestal slechts over een klein aantal tanden in de onderkaak. Reden hiervoor kan genoemd worden het feit dat inktvissen in de regel geen snelle zwemmers zijn en hun vlees vrij zacht is.

Het drijfvermogen van de tandwalvissen is erg goed. Gedeeltelijk hebben zij dit aan een relatief licht skelet te danken, maar ook erg belangrijk is de speklaag die bijna het gehele lichaam omringt. Een speklaag is echter niet alleen voor het drijfvermogen maar dient ook om de lichaamswarmte van het dier vast te houden. Begrijpelijk is dat dieren uit tropische of subtropische wateren een dunnere speklaag bezitten dan hun noordelijke broeders. Ook snelle zwemmers in koude streken hebben een dunnere speklaag dan de soorten die er een wat trager leven leiden. Door sneller te zwemmen wordt namelijk meer warmte in het lichaam geproduceerd en moet daarom gemakkelijk kunnen worden afgevoerd.

Uiteraard zijn er plaatsen op het lichaam waar zich geen speklaag bevindt, zoals rug-, borst- en staartvinnen. Hierdoor wordt namelijk de temperatuur geregeld.

De borstvinnen zijn vijfvingerig, wat op een duidelijke verwantschap met de landzoogdieren duidt. Alles bijeen lijken de tandwalvissen een vrij homogene diergroep. Dit is echter niet helemaal waar, want het verschil tussen de enorme potvis die wel een lengte van over de 20 meter kan bereiken en de kleinste dolfijn, een zoetwaterdolfijn uit Zuid-Amerika (*Stenodelphis blainvilliei*) met zijn 1,2 meter is wel erg groot. Ook de leefwijze van de tandwalvissen loopt erg uiteen en een onderverdeling is dan ook noodzakelijk.

De onderorde van de tandwalvissen wordt tegenwoordig in de volgende vier superfamilies onderverdeeld, die tesamen weer negen families omvatten: Als eerste de potvisachtigen (*Physeteroidea*) met de families der potvissen (*Physeteridae*) en die der Spitsnuitdolfijnen (*Ziphiidae*).

De tweede superfamilie is die der rivierdolfijnen met als families de Iniadolfijnen (*Iniidae*) en de La Platadolfijnen (*Stenodelphidae*).

De rivierdolfijnen zullen hier niet verder ter sprake komen, daar deze dieren in de rivieren van Azië en Zuid-Amerika voorkomen.

De derde superfamilie wordt gevormd door de narwalachtigen (*Monodontoidea*) die slechts uit één familie bestaat, de narwallen (*Monodontidae*).

De laatste superfamilie is voor ons misschien wel de bekendste, de dolfijnachtigen (*Delphinoidea*). Hierin zijn opgenomen de familie van de bruinvissen (*Phocaenidae*) en van de dolfijnen (*Delphinidae*).

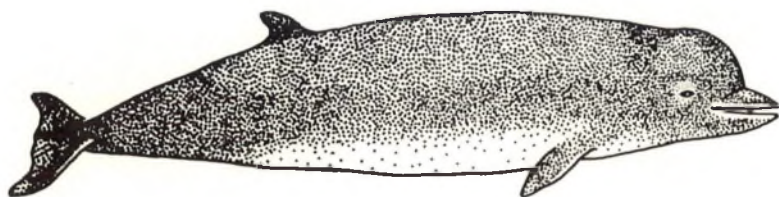
Deze familie kan wel gezien worden als de grootste en meest gevarieerde groep van de walvissen.

Afgezien van de families der rivierdolfijnen worden alle families in onze kustwateren door een of meerdere soorten vertegenwoordigd.

Zo worden de potvissen (Physeteridae) voor onze kust door een overigens wereldwijd verspreide soort vertegenwoordigd, namelijk de potvis *Physeter macrocephalus* Linné. De potvis is de grootste van alle tandwalvissen. Het mannetje bereikt gewoonlijk een lengte van 18 meter, maar ook grotere afmetingen zijn bekend, zelfs tot 25 meter. Deze afmetingen zijn in onze tijd echter een grote zeldzaamheid, daar de dieren maar zelden gelegenheid krijgen tot deze enorme grootte uit te groeien.

De wijfjes blijven veel kleiner en bereiken een lengte van ongeveer 11 meter. Het gemiddeld gewicht van een mannetje bedraagt rond de 33 ton. Hun borstvinnen zijn klein. Zij hebben in tegenstelling tot de tandwalvissen geen rugvin, maar bezitten op het achtereinde van de rug een rij knobbels. Het meest opvallende aan de potvis is wel zijn zware bijna vierkante kop. Deze vorm wordt bepaaldt door een kussen van bindweefsel met cellen die het zogenaamde walschot bevatten, een vetachtige olie. Deze olie werd door de vroegere walvisvaarders van de potvissen afgetapt en in vaten opgeslagen. Zij was in het bijzonder geschikt voor de vervaardiging van kaarsen, medicijnen en andere produkten van dien aard. De potvis heeft verder een lange, smalle onderkaak, die niet tot aan de bovenzijde van de kop reikt, en aan weerszijden 18 tot 30 spitse gelijkvormige tanden heeft. In de bovenkaak bevinden zich slechts gereduceerde tanden die niet doorbreken. De bouw van het gebit laat ons zien dat de potvis een inktviseter is, die zijn prooi vaak op zeer grote diepte weet te bemachtigen. Zo diep zelfs, dat men wel eens een potvis naar de oppervlakte heeft gehaald die op een diepte van bijna 1000 meter met zijn onderkaak in een kabel verstrikt was geraakt.

Ook duiken potvissen erg lang. Een duik van een uur is geen zeldzaamheid. Na zo'n lange duik blijft het dier een klein kwartier aan de oppervlakte zwemmen en haalt dan 60 tot 70 keer adem. Alvorens een nieuwe lange duik te ondernemen maakt hij eerst een dertig- tot veertigtal kleinere duiken. De snelheid bij een lange duik bedraagt 6 - 7 km per uur, maar kan bij een achtervolging wel tot ca. 20 km per uur oplopen.

Afb. 2. Butskop — *Hyperoodon ampullatus* (Forster).

De kleuren van de potvis variëren van zwart op de rug en flanken tot licht op de onderzijde. Gewoonlijk leven potvissen in scholen van 15 tot 20 exemplaren, maar soms wel van 200 stuks. Vaak bestaan deze scholen uit vrouwtjes die harems van de mannetjes vormen. De potvis is echt een dier van de tropische en subtropische wateren en houdt zich vooral op tussen de 40° NB en 40° ZB. Strandingen komen nog al eens voor en de laatste twee eeuwen hebben op onze kust zo'n 50 strandingen plaatsgevonden. (Zie ook het artikel in Vita Marina „Potvis gestrand” onder de rubriek zoogdieren in het februari-nummer van 1970).

Een bekend produkt van de potvis is amber. Deze wasachtige, grijze substantie wordt gevormd in de darm van de potvis. Hoe amber precies gevormd wordt is tot op heden nog niet bekend. Men vermoedt echter wel dat het iets met het voedsel van de potvis, de inktvis, te maken heeft.

Naast de grote potvis komen er op aarde nog twee soorten dwergpotvissen voor met een lengte van niet meer dan 4 meter, waarvan één soort *Kogia breviceps* (Blainville), eenmaal op onze kust aangespoeld.

Deze soorten hebben niet zo'n vierkante kop als hun grote neef maar een dolfijnachtige kop, waardoor zij enigszins het uiterlijk van een tuimelaar hebben.

De familie der spitssnuitdolfijnen (Ziphiidae) is eveneens een groep dolfijnen die zich voedt met inktvissen. Deze voedselgewoonte is ook weer terug te vinden in de bouw van het gebit. De meeste soorten beschikken over slechts enkele tanden in de onderkaak. Sommige zelfs over slechts één aan weerszijden. Dikwijls bevindt zich in de bovenkaak een rij kleine tanden, echter grotendeels in het tandvlees verborgen. Over de meeste spitssnuitdolfijnen is maar weinig bekend. De meest bekende, tevens voor onze kust voorkomende soort is de butskop of hille — *Hyporoodon ampullatus* (Forster). Het uiterlijk van de butskop is zo karakteristiek, dat hij moeilijk met een andere walvis is te verwarren.

De butskop is eigenlijk de enige van alle spitssnuitdolfijnen waar we iets van weten. Dit is een logisch gevolg van het feit dat het de enige soort is die in het verleden, en in mindere mate in het heden, van economisch belang is geweest. Doordat er veel jacht op hem is gemaakt, vooral vanuit Noorwegen, zijn de trekroutes erg bekend en is hij bestudeerd in laboratoria en musea.

De kleur van de butskop is zeer donkergrijs tot zwart. De onderzijde is iets lichter. De kaakstreek heeft een opvallende snavelvorm die wel een halve meter vooruit kan steken. Het voorhoofd van het mannetje is bijzonder steil en kan bij oudere mannetjes zelfs zeer opgezwollen zijn. Dit komt door twee zeer sterk gewelfde beenkammen en ook weer, zoals bij de potvis, door de aanwezigheid van walschot.

De lengte van het mannetje kan wel 10 meter bedragen bij een gewicht van wel 3 ton. De onderkaak bezit aan de punt 1 paar tanden. Soms er achter een tweede kleiner paar, en verder wel tandrudimenten. De kleine driehoekige rugvin staat, zoals bij alle spitssnuitdolfijnen, maar in tegenstelling tot de gewone dolfijnen, ver naar achteren.

Het duikvermogen van de butskop is net als dat van de potvis erg groot en een lange duik kan zelfs meer dan een uur in beslag nemen. In tegenstelling tot de overige spitssnuitdolfijnen, die alle inktviseters zijn, wil de butskop zich wel eens vergrijpen aan kabeljauw, haring en ook wel aan stekelhuidigen.

Butskoppen leven gewoonlijk in kleine groepen van 4 tot 12 dieren, maar komen ook wel in scholen voor van 1000 exemplaren. Zij trekken in het voorjaar naar het noorden en houden zich dan aan de golfstroom die naar de Noordelijke IJszee voert. In het najaar trekken zij zuidwaarts en komen dan zelf in equatoriaal gebied. Strandingen zijn bekend van alle landen rondom de Noordzee.

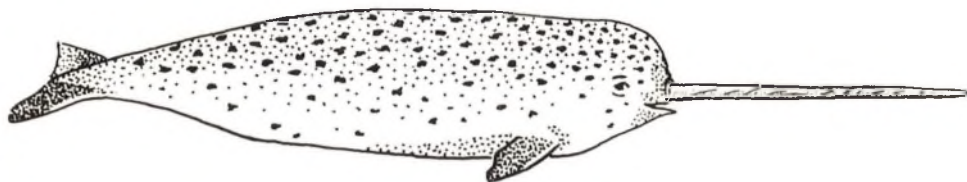
Het mannetje van de butskop is polygaam. Geboortes van butskoppen vinden plaats van maart tot mei, het jong dat dan ter wereld komt heeft een lengte van 3 meter.

Een andere voor onze kust iets minder algemene spitssnuitdolfijn is de gewone spitssnuitdolfijn — *Mesoplodon bidens* (Sowerby).

Deze heeft een slanke, spitse kop met een terugwijkend voorhoofd. De kleur is zwart of zwartblauw met een iets lichtere onderzijde. De gewone spitssnuitdolfijn heeft, zoals zijn wetenschappelijke naam al zegt, twee tanden, die ongeveer op de helft van de onderkaak staan, aan weerszijden één. Bij vele oude dieren zijn deze tanden echter uitgevallen.

De soort leeft in paren of in kleine scholen tot 25 dieren. Zij komen niet zo ver noordelijk als de butskop en zijn eigenlijk dieren van de Atlantische Oceaan en het westelijk deel van de Middellandse Zee. Verder is er over deze soort helaas nog weinig bekend.

Geheel anders dan de vorige families is de superfamilie van de narwalachtigen (Monodontoidea), ook wel grondeldolfijnen genoemd. Deze groep bestaat slechts uit één familie, de narwallen (Monodontidae).

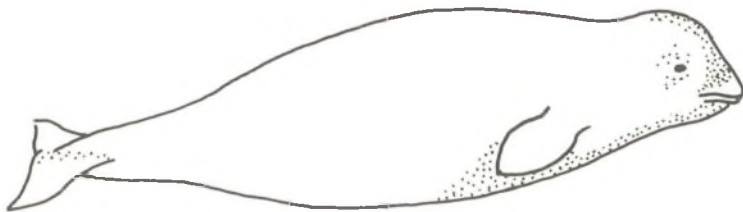
Afb. 3. Narwal — *Monodon monoceros* (L.).

De vertegenwoordigers van deze familie zijn voor onze kust iets minder algemeen dan de vorige soorten en horen dan ook thuis in de koude arctische zeeën. De meest karakteristieke vertegenwoordiger van deze familie is wel de narwal — *Monodon monoceros* Linné. Zowel mannetjes als wijfjes van deze soort bezitten twee tanden in de bovenkaak. Bij het mannetje is de linkertand echter door de bovenlip heen uitgegroeid tot een gedraaide stoottand van meer dan 2 meter. De rechtertand van het mannetje en beide tanden van het wijfje zijn in het tandvles verborgen. De onderkaak is zonder tanden. Zelden gebeurt het dat beide tanden van het mannetje tot een dergelijke afmeting als van de linkertand uitgroeien. De lichaamslengte zonder tand ligt tussen de 4 en 5,5 meter. Narwallen hebben kleine, ronde borstvinen. De volwassen dieren zijn grijswit met zwarte vlekken op de rug. Jonge exemplaren zijn in de regel donkerder terwijl oudere dieren geheel wit kunnen zijn. Over het doel van de enorme stoottand bij het mannetje zijn al vele uitspraken

gedaan. Zo heeft men lange tijd vermoed dat de narwal zijn tand gebruikte om het ijs te doorbreken, of om de zeebodem om te woelen. Deze theorieën blijken echter geen vaste grond te hebben. De wijfjes missen immers de stoottand en komen toch ook aan de kost. Men vermoedt dat het een enigszins zinloze overmatige ontwikkeling is die een rol zou kunnen spelen bij een sociaal of sexueel gedrag. Iets wat we in de natuur wel meer tegenkomen.

De narwal grijpt zijn voedsel dat bestaat uit weekdieren, zeekomkommers schol enz. met zijn harde kaakranden. Het is niet bewezen dat narwalbullen gevechten met elkaar leveren om de wijfjes. Dit is echter wel aannemelijk daar er verschillende malen mannetjes zijn gevangen waarvan de tanden waren afgebroken en ook exemplaren, waarbij de punt van andere narwaltanden in de tandholte stak. Evenals een paar eerder genoemde soorten duikt de narwal erg diep. Soms wel tot op 400 meter. De duur van een duik kan dan wel tot een half uur oplopen. Bij het aan de oppervlakte komen kan men een schrill fluitend geluid waarnemen. Soms, om het jong te roepen, brengt het wijfje een diep loeiend geluid voort.

De narwal is als geen andere walvis een dier van de koude noordelijke zeeën. Zij zijn waargenomen op slechts geringe afstand van de noordpool. Aan het feit dat zijn biotoop zo ontoegankelijk is heeft de narwal het wellicht te danken dat de soort nog in vrij grote getallen in de poolzeeën vertegenwoordigd is. Zij komen zelden lager dan de 65° NB.

Afb. 4. *Beloege* — *Delphinapterus leucas* (Pallas).

De narwal mist evenals de nauw aan hem verwante, en tot dezelfde familie behorende beloege — *Delphinapterus leucas* (Pallas), de anders voor dolfijnen zo gebruikelijke rugvin. De beloege is zo nauw verwant aan de narwal, dat hun jongen maar moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn. De beloege is eveneens een dier, dat zich in de kustwateren van de poolzeeën het meest op zijn gemak voelt. Zijn lengte varieert van 4 tot 5,5 meter, en heeft een ronde kop waarvan de snavel in aanzet aanwezig. Zijn borstvinnen zijn breed en rond. Zij zijn van alle andere dolfijnen onmiddellijk te onderscheiden door hun witte huid. Het jong is echter, zeker in het beginstadium, donkergrijs. Later wordt het meer gespikkeld en na een jaar of vier krijgt het de witte huid van zijn ouders. Bij de geboorte heeft het een afmeting van 1,5 meter. Beloege's leven in kleine scholen van 5 tot 10 exemplaren. Soms grotere scholen van 30 dieren. De paartijd valt in april/juni.

De mannetjes zijn geslachtsrijp op hun derde, de wijfjes reeds op hun tweede jaar. Men vermoedt dat zij ongeveer 20 jaar oud kunnen worden.

Zij laten tijdens het zwemmen duidelijk trillende en fluitende geluiden horen. Over het algemeen worden zij wel beschouwd als de meest luidruchtige walvissen en beschikken over een grote verscheidenheid aan geluiden.

Hun gebit bestaat uit 8 tot 10 tanden in iedere kaakhelft. In de onderkaak beter ontwikkeld dan in de bovenkaak. Hiermee bemachtigen zij hun prooidieren, die bestaan uit garnalen, inktvissen en platvis (voornamelijk heilbot en bot), in ondiep water dicht bij de bodem.

De beloega is een echte zwerver, maar trekt eigenlijk alleen in erg strenge winters ver naar het zuiden. Ook trekt hij geregeld baaien, fjorden en ook wel rivieren op. Zo kon het gebeuren dat in het voorjaar van 1966 een beloega de Rijn opzwoom en op 15 mei van dat jaar in Nijmegen werd waargenomen. Op 18 mei werd hij gesignaleerd in Duisburg. Men heeft op vele manieren getracht het dier te vangen. In het begin bleek het dier in het geheel niet schuw en liet rustig de boten naderbij komen. Men realiseerde zich echter dat het vervuilde rijnwater beslist geen gezonde uitwerking op het dier zou hebben. De directeur van de Duisburgse dierentuin heeft dan ook twee weken lang vergeefse pogingen gedaan de beloega voor de dierentuin te bemachtigen. Door deze voortdurende jacht werd het dier echter steeds schuwer. Men moest dus van de vangmethodes met touw en netten afzien. Een narcoseschot was echter te riskant, daar de mogelijkheid niet was uitgesloten dat het dier tengevolge van een tijdelijke bewusteloosheid niet met zuurstof in aanraking kon komen, en dus zou stikken. De beloega zwom rustig verder de Rijn op, ondanks alle vervuiling. Half juni werd hij gesignaleerd bij Bonn en op 14 juni bij Rolandseck. Dit is maar liefst 400 km van open zee verwijderd.

Flotseling alof het dier deze afstand wel welletjes vond, maakte het rechtsomkeert en zwom doelbewust richting Hoek van Holland, waar het op 16 juni de zee bereikte. Alles bij elkaar had deze beloega dus een volle maand in de Rijn doorgebracht.

Het feit echter dat beloega's nog al eens zeearmen optrekken kan hen op Spitsbergen echter noodlottig worden. Zij zwemmen in grote scholen in het voorjaar de fjorden binnen en de jagers hoeven dan slechts de ingangen met netten af te sluiten om van een succesvolle jacht verzekerd te zijn. Ook Eskimo's maken veel jacht op de beloega. Hij is een belangrijke leverancier van vlees, traan en huiden. Voor deze mensen is het zelfs de belangrijkste walvis.

Voor vroegere walvisvaarders was de beloega een soort voorbode van de Noordkaper en Groenlandse walvis (beide baard- of baleinwalvissen).

De jagers maakten echter geen jacht op de witte dolfijnen, zoals beloega's ook wel genoemd worden, maar voeren rustig in hun gezelschap op.

Na de beloega zijn we aangekomen bij de laatste superfamilie van de tandwalvissen, de dolfijnen (Delphinoidea). Deze superfamilie bestaat uit twee families, waarvan die der bruinvissen (Phocaenidae), met zijn 6 soorten, de kleinste is. De enige vertegenwoordiger voor onze kust is de gewone bruinvis — *Phocaena phocaena* (Linné).

De bruinvis is de kleinste voor onze kust levende tandwalvis. Hij kan een lengte bereiken van 1,8 meter bij een gewicht van boven de 50 kg. De borstvinnen zijn

klein. De rugvin is middelgroot en staat vrij ver naar achteren. De zo karakteristieke snavelvorming bij de meeste dolfijnen ontbreekt bij de bruinvis volkomen. De kop heeft daardoor een enigszins stomp uiterlijk gekregen. De kleuren zijn zwart op de rug en wit van onderen. Deze gaan op de flanken vlekkerig in elkaar over.

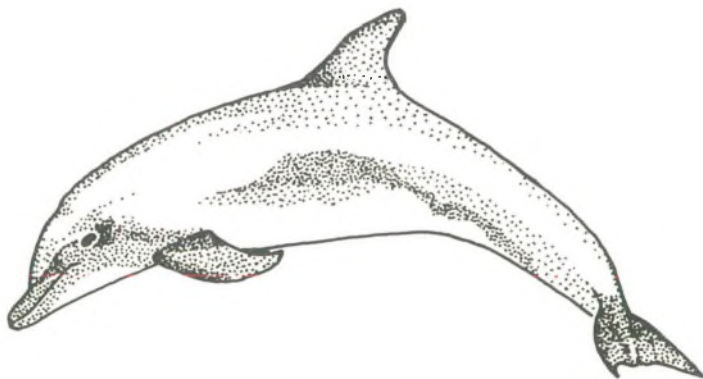
In iedere kaakhelft staan 23 tot 27 tanden. Hieruit blijkt al duidelijk dat de bruinvis een viseter is, die zijn prooi in volle snelheid buit maakt. Hij is dan ook vooral een haringjager, terwijl ook wijting en zeetong op zijn menu voorkomen. Ook kreeft en inktvis, echter in mindere mate, versmaadt hij niet. Doorgaans komt de bruinvis in koudere zeeën voor en houdt zich vooral in de nabijheid van de kust op.

Vroeger was de bruinvis voor onze kust een vrij algemene verschijning. De ouderwetse volksnaam, „Zeevarken”, zoals die ook nu nog in vele kustplaatsen wordt gebezigd, wijst hier wel op. Een andere, door vissers veel gebruikte term is „de boer met varkens”. Een uitdrukking die waarschijnlijk is ontstaan omdat een groep bruinvissen gewoonlijk onder leiding zwemt van een groot en waarschijnlijk ervaren dier. Tengevolge van overbevisning en de sterk toenemende vervuiling zijn zij er veel zeldzamer geworden.

Het verspreidingsgebied van de gewone bruinvis loopt vanaf de Witte Zee tot aan Groenland en verder zuidelijk tot aan de Europese kusten. In de Middellandse Zee komt hij maar weinig voor. Echter wel in de Zwarte Zee, maar de hier levende soort wordt wel als een apart soort beschouwd, *Phocaena relicta*.

Soms gebeurt het dat bruinvissen de grote rivieren zoals Elbe, Maas en Theems opzwenmen.

Zij leven in kleine scholen, hoewel minder vaak ook wel scholen van 50 tot 100 dieren worden waargenomen. Duiken doet de bruinvis maar tot 20 meter. Veel verder is niet nodig daar hun prooidieren zich doorgaans niet op grotere diepten ophouden. De paring vindt 's zomers plaats. De daarop volgende dracht duurt bijna een jaar. Soms worden de jongen in zoet water ter wereld gebracht. Geslachtsrijp zijn zij wanneer zij ongeveer 15 maanden oud zijn.

Afb. 5. Tuimelaar — *Tursiops truncatus* (Montagu).

Als vleesleverancier had de bruinvis vroeger grote betekenis. Vooral op tijden dat vlees om religieuze redenen niet genuttigd mocht worden, bracht de bruinvis uitkomst. Het was tenslotte een „vis”.

Gewoonlijk zijn bruinvissen niet zo speels als hun iets grotere verwanten van de familie der dolfijnen (Delphinidae).

Een van de meest bekende soorten van deze familie is wel de gewone dolfijn — *Delphinus delphis* Linné. Deze kan een lengte bereiken van 2,5 meter, een gewicht van 75 kg en heeft een betrekkelijk lange, spitse snavelachtige kaak, die duidelijk door middel van een groeve oofd is gescheiden.

De kleur van de rug is meestal zwart, soms donkerbruin, de buik is wit en op de flanken lopen grijze golvende banden. Over het algemeen is de gewone dolfijn nogal variabel van kleur. Het gebit is erg goed ontwikkeld en in iedere kaakhelft staan 40 tot 50 tanden. Een echte viseter dus. Zijn hoofdvoedsel bestaat dan ook uit haring, hoewel kreeft en inktvis ook wel gegeten wordt.

Dolfijnen zijn dieren die zich in de wat warmere wateren het best thuisvoelen. Zij komen in bijna alle tropische en subtropische zeeën voor en wat de Europese wateren betreft verschijnen zij aan de kusten van Frankrijk, België en Nederland. Ook de Britse kusten worden wel door hen bezocht, doch hoofdzakelijk aan de westelijke en zuidelijke kant.

Verder komen zij, de warme golfstroom volgend, wel in Scandinavië en de Oostzee. Zij komen zowel in kleine als grote scholen voor en in de Zwarte Zee is zelfs wel een school van 10.000 exemplaren waargenomen. Dit zijn waarschijnlijk echter zeldzaamheden. Het zijn snelle zwemmers die snelheden kunnen ontwikkelen van bijna 35 km. per uur.

De gewone dolfijn heeft grote bekendheid gekregen door zijn populaire gewoonte om in gezelschap van schepen op te zwemmen en allerlei kunstjes uit te halen. Zij laten zich hierbij dan meestal door de boeggolven meesleuren en kunnen daardoor vrij hoge snelheden bereiken.

Een andere bekende, zo niet allerbekendste, dolfijn is de tuimelaar — *Tursiops truncatus* (Montagu). Zijn grote bekendheid is wel te danken aan het feit dat men reeds vanaf kort na de eerste wereldoorlog in Florida, en later ook in Californië, in staat is geweest tuimelaars in aquaria te houden en daardoor hun gedragingen heeft kunnen bestuderen.

Zij zijn grijszwart van boven en wit op de buik. Hun bek is spits, met een korte, maar duidelijk te onderscheiden snavel. In iedere kaakhelft hebben zij 20 tot 26 kleine spitse tanden. Het is een echte viseter, maar zoals de meeste dolfijnen kunnen ook de tuimelaars zich tegoed doen aan inktvissen. Over het algemeen bereikt een tuimelaar een lengte van 3,5 meter en een gewicht van over de 200 kg. Deze gegevens kunnen echter aanzienlijk verschillen. Tuimelaars van de Adriatische Zee bereiken bijvoorbeeld een lengte van 3,8 meter en kunnen dan maar liefst 300 kg wegen. Dit in tegenstelling tot de meeste dolfinariumexemplaren die slechts een lengte bereiken van 2,5 meter en wegen dan ongeveer 150 kg. Deze dieren zijn gewoonlijk afkomstig van de Atlantische kusten van Noord-Amerika en de Golf van Mexico.

Ook de tuimelaar is een gezellig levend dier en houdt zich in scholen op die in grootte sterk kunnen variëren naar gelang de hoeveelheid aanwezig voedsel.

Wanneer er een grote hoeveelheid aanwezig is leven zij in grote scholen. Zodra echter deze overvloed verdwijnt, vallen de scholen in kleinere uiteen en verspreiden zich.

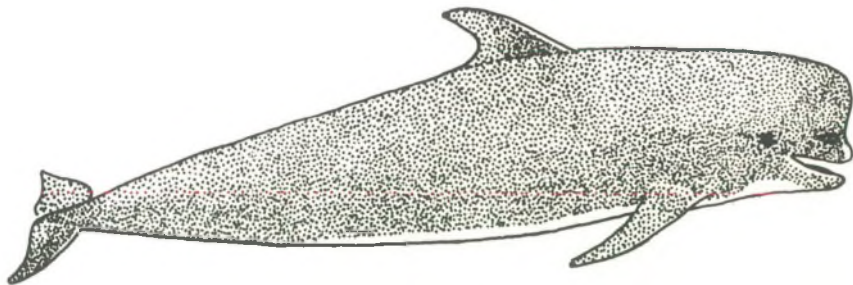
Evenals de bruinvis kan de tuimelaar zijn voedsel tot op een diepte van 20 meter opduiken. Ook uitzonderingen van wel 60 meter zijn geregistreerd. Het dier kan daarbij een kwartiers onder water blijven. Doorgaans langer dan de meeste andere kleine dolfijnsoorten.

De paring valt in het voorjaar en de zomer, de dracht is ongeveer 11 maanden. Bij de geboorte van het jong komt de staart eerst tevoorschijn en zodra het vrij is stijgt het naar de oppervlakte, hierbij meestal door de moeder geholpen. Bij de geboorte van een walvisachtige zal de staart altijd als eerste verschijnen, daar anders de mogelijkheid van verdrinking niet is uitgesloten. Tijdens de geboorte wordt het wijfje geflankeerd door twee vrouwelijke soortgenoten, die de moeder en het kind beschermen tegen eventuele aanvallen van haaien, die op de geur van het bij de geboorte vrijgekomen bloed afkomen.

Het zogen van het jong geschiedt onder water. De moeder spuit daarbij de melk in de bek van het jong. Dit in tegenstelling tot de landzoogdieren waarbij de jongen de melk uit de tepels zuigen.

Reeds enkele malen is men erin geslaagd tuimelaars te kweken, zoals in het dolfinarium van Marineland in Californië en in Foejisawa in Japan. Twee veel op de tuimelaar lijkende, maar iets minder algemeen voor onze kust zijn de soorten van het geslacht *Lagenorhynchus*, met als soorten de witzijdedolfijn — *L.acutus* (Gray) en de witsnuitdolfijn — *L.albirostris* (Gray).

De witsnuitdolfijn meet 2,5 tot 3 meter en weegt 300 kg. De snuit is wit of licht van kleur. De bovenzijde is zwart, de flanken zijn grijs en de onderzijde is vrijwel wit. De snuit is iets minder duidelijk van de kop gescheiden dan bij de tuimelaar. In iedere kaakhelft staan 23 tot 26 tanden. Hij leeft in vrij grote scholen van wel 1500 dieren. Zijn verspreidingsgebied ligt in het noordelijk deel van de Atlantische Oceaan, maar komt ook veel voor in de Noordzee en haar kustlanden. Ook de Oostzee wordt regelmatig bezocht.

Afb. 6. *Griend-Globicephala melaena* (Traill).

De witzijdedolfijn lijkt erg veel op de vorige soort. Er bevindt zich een duidelijke ribbel tussen staart- en rugvin. In tegenstelling tot de witsnuitdolfijn heeft deze soort een zwarte kop en lange witte vlekken op de flanken. De rug is zwart en zijn onderzijde wit. In iedere kaakhelft staan 32 - 38 tanden. Ook de witzijdedolfijn leeft in grote scholen die soms wel 1000 exemplaren kunnen tellen.

Het verspreidingsgebied van de witzijdedolfijn ligt iets noordelijker dan dat van de witsnuitdolfijn. Hij komt zelfs noordwaarts voor tot aan de poolcirkel. Verder aan de kusten van de Britse eilanden en de Noordzeelanden.

Eveneens een voor onze kust niet zo algemene soort is de gramper — *Grampus griseus* (G. Cuvier). Het uiterlijk van de gramper is nogal verschillend van de vorige soorten. Een snavelvorming is in het geheel niet aanwezig, waardoor de kop een stomp uiterlijk krijgt. De kleur is licht- tot donkergrijs. Hij heeft vrij lange borstvinnen en een hoge rugvin die erg spits toeloopt. Zijn lengte kan wel 4 meter bedragen en zijn gewicht kan tot 350 kg. oplopen. De gramper is een echte inktviseter en heeft dan ook een aan dit voedsel aangepast gebit. In de onderkaak staan in iedere helft 3 tot 7 tanden, terwijl er zich in de bovenkaak slechts 1 of 2 per kaakhelft bevinden, Soms zelfs niet één.

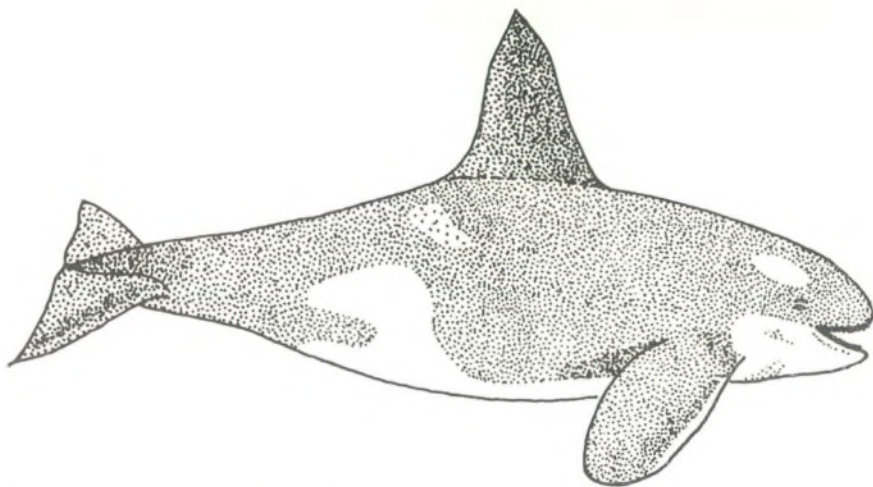
De gramper leeft in kleine scholen van minder dan 10 stuks, vaak ook leeft hij solitair. Verder is er van zijn levenswijze helaas weinig bekend. Zijn verspreidingsgebied strekt zich uit van de Westkust van Zweden, Denemarken, de Britse eilanden en de Noordzeelanden en zuidelijk tot aan de Middellandse Zee en de Azoren.

Een soort die oppervlakkig iets op de gramper lijkt, maar toch door zijn kogelronde kop onmiddellijk van deze is te onderscheiden is de griend — *Globicephala melaena* (Traill). De griend is een vrij grote tandwalvis die wel een lengte kan bereiken van 8,5 meter. Zijn gewicht loopt dan tegen de drie ton. Zijn borstvinnen zijn lang en smal en ook de rugvin is erg lang. De borstvinnen kunnen wel 1,5 meter lang worden. De kleur is vrijwel zwart, alleen de onderzijde is donkergrijs.

De griend heeft een zijdelings afgeplat lichaam en de grootste omvang van het lichaam ligt vlak achter de kop. Zij leven in erg grote scholen die wel tot enige duizenden exemplaren kunnen oplopen. Grienden hebben de misschien niet zo gelukkige gewoonten om een soortgenoot die er plotseling snel vandoor gaat blindelings te volgen. De bewoners van de Far Oer maken van deze gewoonte gebruik om 1 of 2 dieren met speren te verwonden en deze gangmakers naar een strand te drijven, waar dan de gehele, of in ieder geval een groot gedeelte van de school, zal stranden. Zij hebben de dieren dan slechts te doden. Deze gewoonte zou aanleiding kunnen zijn om te denken dat de griend een vrij onintelligent dier is. Onderzoekingen hebben echter aangetoond dat de griend het snelst leert van alle dolfijnen. Men vermoedt daarom dat bij het zwemmen in ondiep water met een modderige bodem de echopeiling van de dieren tekortschiet, waardoor strandingen sneller plaats kunnen vinden.

Het voedsel van de griend bestaat over het algemeen uit inktvissen. In iedere kaakhelft staan vóór de kaken 7 tot 11 tanden.

De griend komt voor van het noordelijk deel van de Atlantische Oceaan tot aan de Middellandse Zee, het meest is hij wel te vinden bij de Far Oer eilanden, de Shetland- en Orkney-eilanden.

Afb. 7 Orca - *Orcinus orca* (L.)

De meest gevreesde en vraatzuchtigste aller walvissen is wel de zwaardwalvis — *Orcinus orca* (Linné) of kortweg orca. Het mannetje van de orca kan de voor een dolfijn reusachtige afmeting van 9 meter bereiken, daarbij bijna 10 ton wegend. De bovenzijde en flanken zijn zwart, met op de zijden echter grote witte vlekken, waarvan de vorm bij de meeste orca's vrij constant is. De puntige driehoekige rugvin kan een hoogte van wel 1 tot 1,5 meter bereiken. Zijn snuit is stomp en rond. Zijn gebit is bijzonder goed ontwikkeld en in iedere kaakhelft staan dan ook 10 tot 14 grote sterke tanden. De zwaardwalvis zou men kunnen betitelen als het grootste roofdier ter wereld. Zijn prooi bestaat behalve uit vis ook uit zeevogels, zoals pinguïns en verder uit zehonden, bruinvissen en zelfs uit kleinere dolfijnachtigen.

De orca is een snelle zwemmer die bij de achtervolging van zijn prooi zelfs een snelheid kan ontwikkelen van 40 km per uur. Hij jaagt gewoonlijk in kudden die van 3 tot 30 dieren kunnen variëren. Soms zelfs in grotere kudden van tegen de 100 exemplaren.

Zwaardwalvissen komen in alle zeeën voor, maar de voorkeur geven zij aan de poolzeeën omdat daar hun prooidieren het talrijkst zijn.

Een kleinere verwant van de orca en tevens laatste tandwalvis die in dit artikel wordt besproken is de kleine of zwarte zwaardwalvis — *Pseudorca crassidens* (Owen). Deze wordt echter niet zo groot en bereikt hooguit een lengte van 6 meter en weegt dan ca. 1700 kg. In tegenstelling tot de orca is de kleine zwaardwalvis geheel zwart, de onderzijde is soms iets lichter. Hij heeft vrij korte, puntige borstvinnen en een tamelijk korte rugvin. Ook deze soort heeft een sterk gebit en beschikt over 8 tot 12 sterke tanden in iedere kaakhelft, maar is niet zo agressief als zijn grote neef. Hij komt voor in alle wereldzeeën, uitgezonderd de poolzeeën en jaagt in grote scholen die wel tot enkele duizenden dieren kunnen oplopen.